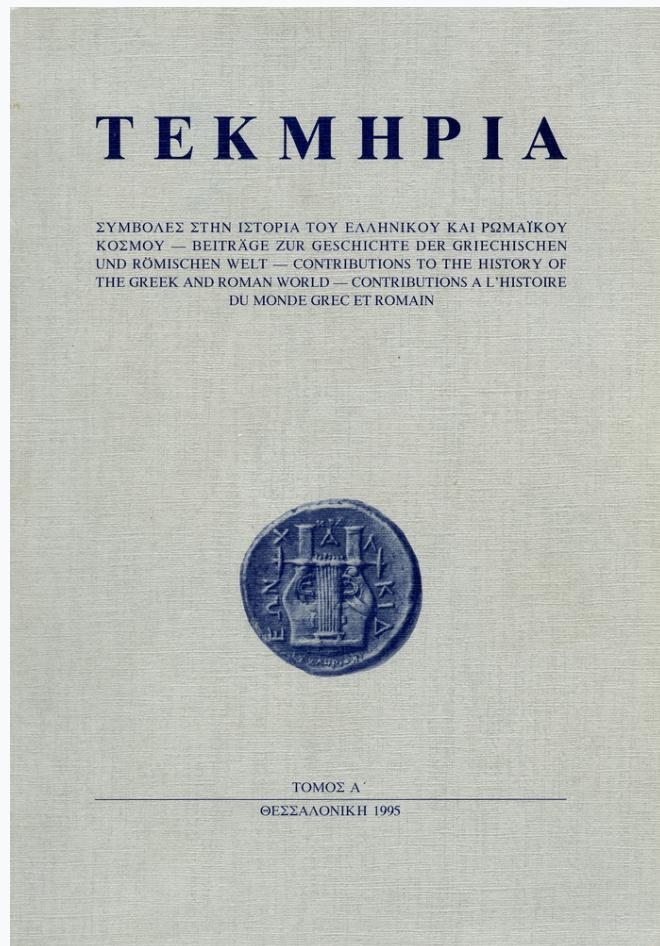

Tekmeria

Vol 1 (1995)

Ή οίκογένεια τῶν Ἰταλικῶν Auli Avii στὴ Θεσσαλονίκη: Μὲ αφορμὴ μιὰ νέα δίγλωσση ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.96](https://doi.org/10.12681/tekmeria.96)

To cite this article:

ΝΙΓΔΕΛΗΣ Π. Μ. (1995). Ή οίκογένεια τῶν Ἰταλικῶν Auli Avii στὴ Θεσσαλονίκη: Μὲ αφορμὴ μιὰ νέα δίγλωσση ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή. *Tekmeria*, 1, 47–65. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.96>

Π. ΝΙΓΔΕΛΗΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΙΤΑΛΙΚΩΝ AULI AVII ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΜΙΑ ΝΕΑ ΔΙΓΛΩΣΣΗ ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

Μία από τις πιό ένδιαφέρουσες πτυχές της έρευνας της κοινωνικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης κατά τήν άρχαιότητα είναι άσφαλώς έκείνη πού διφορά τής ζωής καί τής δράσης τῶν μη έλληνικής καταγωγής κατοίκων της, δπως λ.χ. τῶν Ἐβραίων¹ ή τῶν Ἰταλικῶν. Οι τύχες αὐτῆς της τελευταίας πληθυσμιακῆς διμάδας ήταν φυσικό νά δπασχολήσουν ηδη τὸν J. Hatzfeld στό θεμελιώδες (ἄν καί ἐν μέρει ἔπειρασμένο πιά) ἔργο του γιά τούς Ἰταλικούς πού έγκαταστάθηκαν στίς πόλεις της έλληνικής Ἀνατολῆς. Ἐκεῖ δό Γάλλος ἔρευνητής, δφοῦ καταρχήν διαπίστωνε τήν παντελὴ ἔλλειψη σχετικῶν (ἐπιγραφικῶν καί γραμματειακῶν) μαρτυριῶν γιά τή δεπομπιτικανική ἐποχή, δεχόταν δτι τοῦτο δφείλεται δχι στήν δποσπασματικότητα τῶν πηγῶν, δλλά στήν ἀδιαφορία τῶν Ἰταλικῶν νά ἔγκατασταθοῦν στήν Θεσσαλονίκη, ἔπειδη, δπως ἔσφαλμένα ὑπέθετε, αὐτή δπέκτησε λιμένα μόλις τήν ἐποχή τοῦ M. Κωνσταντίνου καί ώς ἐκ τούτου δέν ήταν μία σημαντική ἐμπορική πόλη.² Μέ

1. Γιά τήν ἔβραική κοινότητα της Θεσσαλονίκης βλ. τελευταῖα P. M. Nigdelis, «Synagoge(n) und Gemeinde der Juden in Thessaloniki: Fragen aufgrund einer jüdischen Grabinschrift der Kaiserzeit», ZPE 102 (1994), 297 κ.ἔξ.

2. Bl. J. Hatzfeld, *Les Transquants Italiens dans l'Orient Grec*, Paris 1919, 57. Γιά τήν καθεαυτήν περίεργη καί ἔσφαλμένη ὑπόθεση δτι ή πόλη δπέκτησε λιμένα μόλις ἐπί Μεγάλου Κωνσταντίνου βλ. Ριζάκης (Σημ. 6), 512 σημ. 5 δπου ή σχετική συζήτηση καί ἀκόμη F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque Romaine*, Paris 1988, 208 ίδιαίτερα σημ. 125 δπου ἐπισημαίνονται τά χωρία 37, 9 καί 16 τοῦ ἐδίκτου τοῦ Διοκλητιανοῦ (βλ. S. Laufer, *Diokletians Preisediti*, Berlin 1971, 201 κ.ἔξ.) ἀπό τά δποια προκύπτει δτι ηδη τό 301 μ.Χ. ή Θεσσαλονίκη διέθετε ἔνα ἀπό τά σημαντικότερα λιμάνια τῆς αὐτοκρατορίας. Τήν ὑπαρξη (τοῦ λιμανιοῦ) ἀφήνει ἐπίσης νά ἐννοηθεῖ ή ἐπιγραφή τοῦ δούμου της Ἀφροδείτης Ἐπιτευξίδιας, ἐνός συλλόγου ἐμπόρων καί ναυτικῶν, πού μπορεῖ νά χρονολογηθεῖ τό ἀργότερο τό 26/5 π.Χ. ή τό ἐνοιρίτερο (καί μᾶλλον πιθανότερο, λόγω τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων) τό 90/1 μ.Χ.. βλ. E. Vutiras, *Berufs - und Kultverein, ein δούμος in Thessaloniki*, ZPE 90, 1992, 87-96 ίδιαίτερα 90 κ.ἔξ. Ο ἐμπορικός χαρακτήρας τῆς πόλης καί ή ὑπαρξη ἐνός σημαντικοῦ λιμανιοῦ σέ αὐτήν κατά τόν 2. αι. μ.Χ. συνάγεται ἔξαλλου, ἀπό δύο χωρία Ισάριθμων ἔργων τοῦ Γαληνοῦ τά δποια δέν ἔχουν προσεχθεῖ στήν έρευνα. Στό πρώτο (14. 77 [Έκδ. C. G. Kühl]) πού ἀφορά τήν ἐμπορία τοῦ πετροσέλινου παρέχεται ή ἔξης ἐνδιαφέρουσα

βάση τίς διαθέσιμες ἐπιγραφικές μαρτυρίες δ' Ἰδιος δέν ἔκαμνε καθόλου λόγο γιά τό ἐνδεχόμενο ἔγκατάστασής τους κατά τήν αὐτοκρατορική ἐποχή γιά τήν δποία πιθανολογοῦσε μάλιστα κατά περίεργο τρόπο δτι ἡ μοναδική κοινότητα Ἰταλικῶν στή Μακεδονία ἦταν ἔκεινη τῆς Ἐδέσσης.³ Νεότερα ἐπιγραφικά εύρηματα μετέβαλαν φιλικά τήν εἰκόνα τήν δποία μετέδιδε γιά τούς Ἰταλικούς τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας⁴ τό ἔργο τοῦ Hatzfeld. Ειδικότερα σέ δι, τι ἀφορᾶ τή Θεσσαλονίκη ἦταν κυρίως μιά ἀποσπασματικά σωζόμενη ἀναθηματική ἐπιγραφή τοῦ 1. al. μ.Χ. στήν δποία ἀναφέρονται ἀπό κοινοῦ ἡ πόλις *[καὶ οἱ συμπραγματεύμενοι]* Ρωμαῖοι πού διδήγησε νεότερους ἐρευνητές στό δικαιολογημένο συμπέρασμα δτι, δπως σέ ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας, ἔτσι καί στή Θεσσαλονίκη κατά τήν αὐτοκρατορική ἐποχή ὑπῆρχε μιά σημαντική Ἰταλική κοινότητα δργανωμένη σέ *conventus civium Romanorum*.⁵ Ἡ

πληροφορία: τό δέ (sc. πετροσέλινον) ἐξ Ἡπείρου πρότερον μέν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πλεῖστόν γε, καὶ σχεδόν ἀπαν εἰς Θεσσαλονίκην, ἔκειθεν δ' ὡς Μακεδονικὸν ἔκφερεται· στό δεύτερο (12. 170 [Ἐκδ. C. G. Kühn]) δ Γαληνός, περιγράφοντας κάποιο ταξίδι του ἀπό τήν Μ. Ἀσία στήν Ρώμη, ἀναφέρει δτι ἐπλευσε ...πρότερον ἀπό Τραϊδός Ἀλεξανδρείας εἰς Λῆμνον, ἐπιτιχών εἰς Θεσσαλονίκην ἀναγομένου πλοίου...

3. βλ. J. Hatzfeld (Σημ. 2), 148.

4. Σχετικά μέ τίς παροικίες τῶν Ἰταλικῶν στίς ἄλλες μακεδονικές πόλεις (ἐκτός τῆς Θεσσαλονίκης) ὡς τή δημοσίευση τῆς συνθετικής μελέτης γιά τή φωματική μετανάστευση στή Μακεδονία πού ἔξαγγέλλεται στήν ἔργασία τοῦ 'Α. Ριζάκη (Σημ. 6) 513, σημ. 7 βλ. προσωρινά Δ. Κανατσούλης, Ἡ μακεδονική πόλις, *Μακεδονικά* 4 (1960), 264-5, A. J. N. Wilson, *Emigration from Italy in the Republican Age of Rome*, 1966, 150-1 δ δποίος δμως, παρά τήν αὔξηση τοῦ ἐπιγραφικοῦ ὑλικοῦ —βλ. παρακάτω—, δέν ἀσχολεῖται μέ τούς Ἰταλικούς τῆς Θεσσαλονίκης, F. Papazoglou, *Quelques aspects de l'histoire de la province de Macédoine*, ANR W II 7.1 (1979), 356-7 καί A. Tataki, *Ancient Beroea. Prosopography and Society*, Athens 1988, 437 κ.ξ. εἰδικά γιά τή Βέροια.

5. βλ. Ch. Edson, *Macedonica*, HSCIPIh 51 (1940), 131 (= *IG X* 2 1, 32): Ἡ πόλις *[καὶ οἱ συμπραγματεύμενοι]* / Ρωμαῖοι ἐπί λερέως καὶ ἀγωνοθέλ/του Αἰτ[οκράτορος Καίσαρος Θε]λ/ού νιού [Θεοῦ Σεβαστοῦ] Γαῖον / Ιονιλού [- - - c. 8 - - - - - λερέ]ως Διός //⁵ Ἐλευθ[ερί]οις καὶ Ρώμης Ζ[η]τούλον, / φύσει δ[ὲ] - - - c. 8 - - - - - θεώ]ν Ἀντ[η] / δότο[ν τοῦ - - - c. 8-9 - - - - -], Ρώμης / καὶ Ρωμαίων ?Διονυσοδάρον τοῦ Πλ[ά]τονον? πολιταρχούντων//¹⁰ Ἐπικ[τήτον τοῦ - - - c. 4-5 - - - δος Σω- - - -]. Περιέργως δ Ch. Edson καί ἡ F. Papazoglou (Σημ. 4), 357, μολονότι ἀντιλαμβάνονται τή σημασία τῆς ἐπιγραφῆς γιά τήν ιστορία τῆς Ἰταλικῆς κοινότητας τῆς πόλης, δέν ἀναφέρονται ούτε πολύ περισσότερο ἀνασκευάζουν τίς ἀπόψεις τοῦ Hatzfeld, δπως δ 'Α. Ριζάκης (Σημ. 6), 513. Σχετικά μέ τή χρονολόγηση τῆς ἐνδιαφέρουσας αὐτῆς ἐπιγραφῆς έχουν διατυπωθεῖ διαφορετικές ἀπόψεις ἀπό τούς μελετητές. Ἔτσι δ Ch. Edson (βλ. *IG X* 2 1, 32) τή χρονολογεῖ πρὸιν ἀπό τό τέλος τοῦ 1. al. μ.Χ., ἐνώ ἡ F. Papazoglou, δ.π., 328 (βλ. δμως σ. 357) πιθανολογεῖ τά πρῶτα χρόνια τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου, λόγω προφανῶς τῆς παρουσίας σέ αὐτήν τοῦ λερέως καὶ ἀγωνοθέτου τοῦ Αύγούστου. Ωστόσο ἡ λατρεία τοῦ Αύγούστου μπορεῖ νά χρονολογηθεῖ καί μετά τόν θάνατό του, δπως προκύπτει λ.χ. ἀπό τήν ἐπιγραφή *IG X* 2 1, 133 μετά τήν ἐπαναχρονολόγησή της

ζωὴ καὶ ἡ δράση τῶν μελῶν τῆς κοινότητας αὐτῆς καὶ συναχόλουθα ἡ ἴστορία της φωτίστηκαν ἀκόμη περισσότερο χάρη σὲ μιά πρόσφατη μελέτη πού ἀξιοποίησε τὸ σύνολο τοῦ ἀξιόλογου σχετικοῦ (ἐπιγραφικοῦ) ὑλικοῦ τὸ δποῖο εἶχε στὸ μεταξύ συγχεντρωθεῖ. Σὲ σχέση μὲ τίς ἀπαρχές τῆς κοινότητας μάλιστα ἡ μελέτη διαπίστωνε δτι, ἀντίθετα ἀπό δ.τι πίστευε δ Hatzfeld, ol πρῶτες ἐγκαταστάσεις μεμονωμένων Ρωμαίων στή Θεσσαλονίκη θά ἔπρεπε νά χρονολογηθοῦν μετά τόν Μιθριδατικό πόλεμο κατά τά τελευταῖα κυρίως χρόνια τῆς ρεπούμπλικανικῆς ἐποχῆς.⁶

μεταξύ τῶν ἐτῶν 35-39 μ.Χ. (γιά τίς ἀλλεπάλληλες ἐπαναχρονολογήσεις τῆς ἐπιγραφῆς βλ. L. Robert, «Les inscriptions de Thessalonique», *RPh* 1974, 215 —πρῶτο τρίτο τοῦ 1. al. μ.Χ.— καὶ δ J. Touratsoglou, *Die Münzstätte von Thessaloniki in der römischen Kaiserzeit*, Berlin - N. York 1988 [AMGS, XII], 10 σημ. 41 πρβλ. SEG 38, 691 —μεταξύ τῶν ἐτῶν 35-9). Τελευταῖα δ H. Lee Hendrix πού ξαναμελέτησε τήν ἐπιγραφή στό πλαίσιο τῆς διδ. διατριβῆς τον *Thessalonicens honor Romans*, Diss. Harvard 1984, 366-386 προτείνει γιά τούς στίχους 5-7 τῆς ἐπιγραφῆς τίς συμπληρώσεις ...Γαῖον / Ιούνιον [Ροιμητάλκου] Λερέτεως Διός //⁵ Ἐλευθερίον Ζωῆλου ? τοῦ Ζωῆλου, / φίσαι δ[έ] Λιστόνου ? τῶν θεῶν] ... καὶ, ἀφοῦ ταυτίζει τόν ιερέα τοῦ Διός Ἐλευθερίον μέ τόν πολιτάρχη Ζωῆλον τοῦ Ζωῆλου τοῦ Λυσιπόνου τῆς προσαναφερθείσης ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς *IG X* 2 1, 133 τοῦ γνωστοῦ δυνάστη τῶν Θρακῶν Γ. Ιουλίου Ροιμητάλκη δέχεται τήν ἰδια χρονολόγηση καὶ γιά τήν ἀναθηματική ἐπιγραφή *IG X* 2 1, 32. Οἱ προτεινόμενες συμπληρώσεις τοῦ δνόματος τοῦ ιερέως είναι, ἀστόσο, προβληματικές· καὶ τούτο δχι μόνο γιατί τό δνομα τοῦ ιερέως σώζεται πολύ ἀποστασιατικά ἀλλὰ καὶ ἐπειδή α) τό δνομα Ζωῆλος είναι πολύ σύνθηση στίς ἐπιγραφές τῆς Θεσσαλονίκης καὶ β) τό δνομα τοῦ πατέρα τοῦ πολιτάρχη τῆς *IG X*, 2 1, 133 μέ τόν δποῖο δ H. Lee Hendrix θέλει νά ταυτίσει τόν ιερέα είναι Ζωῆλος καὶ δχι Λισίπονος. 'Ο ἰδιος μελετητής, δ.π., 41, προτείνει ἐπίσης τίς ἀκόλουθες συμπληρώσεις γιά τήν ἀποσπασματικά σωζόμενη ἐπιγραφή *IG X* 2 1, 33, στήν δποία ἐπίσης ἀναφέρονται συμπραγματεύμενοι: [Ἡ πόλις ? καὶ οἱ συμπραγματεύμενοι καὶ οἱ / παροικοῦντες? Ρ]ωμαῖοι ^{vvv} [Μ. Ἀντωνίω?] / [καὶ Γ. Καίσαρι] ^v ε] νεργέ[ταις καὶ σωτῆροι?], ἐνώ δ Edson παρατείται ἀπό δποιαδήποτε συμπληρώση καὶ περιορίζεται νά χρονολογήσει καὶ τήν ἐπιγραφή αὐτή πρὸν ἀπό τά τέλη τοῦ 1. al. μ.Χ. 'Η ἔξαρετικά ἀποσπασματική κατάστασή της δέν παρέχει, κατά τή γνώμη μου, καμία δυνατότητα γιά πειστική συμπλήρωσή της.

6. 'Α. Δ. Ριζάκης, «Η Κοινότητα τῶν Συμπραγματευομένων Ρωμαίων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ ρωμαϊκή οἰκονομική διείσδυση στήν Μακεδονία», *Ἀρχαία Μακεδονία* IV 1983, Θεσσαλονίκη 1986, 511 κ.ἔξ. Ιδιαίτερα 514-5. Στό δικαιολογημένο αὐτό συμπέρασμα κατέληξε στηριζόμενος στίς ἔξης κυρίως ἐπιγραφές: Ch. Avezou - Ch. Picard, *Inscriptions de Macédoine et Thrace*, *BCH* 37 (1913), 125-7 καὶ 131-4 (γιά τή σχετική βιβλιογραφία βλ. 'Α. Ριζάκης, δ.π., σημ. 13), *IG X* 2 1, 124 (a. 42-32 ante Chr.) καὶ 113 (ca. 23-22 ante): γιά τίς ἀλλες ἐπιγραφικές μαρτυρίες τῆς ρεπούμπλικανικῆς ἐποχῆς βλ. 'Α. Ριζάκης, δ.π. 515, σημ. 12-18. Τά χωρία τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κικέρωνα μέ τόν Ἀττικό ἀπό τή Θεσσαλονίκη, στά δποτα ἀναφέρονται ἀπελεύθεροι ἐπιφανῶν Ρωμαίων, δπως λ.χ. κάποιος Caecilius Trypho, πιθανότατα ἀπελεύθερος τοῦ Ιππέα καὶ τραπεζίτη Q. Caecilius (βλ. *Ad Att.* III, 8), καὶ ἔνας ἀπελεύθερος τοῦ Κράσ-

Τά έλαχιστα νέα έπιγραφικά εύρηματα πού σχετίζονται μέ τίς πρώτες φάσεις τῆς Ιστορίας τῆς Ιταλικῆς κοινότητας τῆς πόλης⁷ δχι μόνο ένισχύουν τό συμπέρασμα αὐτό, ἀλλά παράλληλα δείχνουν δτι δ ἀριθμός τῶν Ιταλικῆς καταγωγῆς μόνιμα ἐγκατεστημένων μεταναστῶν στή Θεσσαλονίκη κατά τά τέλη τῆς ρεπουμπλικανικῆς ή τίς ἀρχές τῆς αύτοκρατορικῆς ἐποχῆς θά πρέπει νά ἦταν μεγαλύτερος ἀπό δ, τι συνήθως ύποθέτουμε εξ αἰτίας τῆς Ἑλλειψης μαρτυριῶν. Τήν ἀφορμή γιά τήν τελευταία αὐτή παρατήρηση δίνει μία δίγλωσση (συνταγμένη στά λατινικά καὶ Ἑλληνικά) ἀναθηματική ἐπιγραφή (τέλη τοῦ 1. αι. π.Χ. / ἀρχές τοῦ 1. αι. μ.Χ.) πού δημοσιεύτηκε πρόσφατα καὶ στήν δποία καταγράφονται οἱ εὐεργεσίες μᾶς Ιταλικῆς δνόματι Avia A.f. Posilla, δηλ. ή ἐπισκευή τοῦ τοπικοῦ ναιοῦ τῆς Ἱσιδος καὶ ή κατασκευή σε αὐτόν ἐνός προνάου:⁸ καὶ μόνο τό γεγονός δτι στήν ἐπιγραφή χρησιμοποιεῖται παράλληλα μέ τήν Ἑλληνική ἡ λατινική, προφανῶς γιά νά γνωστοποιηθοῦν οἱ εὐεργεσίες σε δσο τό δυνατό εύρυτερο κοινό, προϊπτοθέτει δτι δ ἀριθμός τῶν Ιταλικῶν τῆς Θεσσαλονίκης στήν ἐποχή τοῦ Αὐγούστου, δπότε καὶ ζδρασε ή ἀναθέτρια, θά πρέπει νά ὑπῆρξε σημαντικός.

Ἡ δημοσιευόμενη ἰδῶ γιά πρώτη φορά δίγλωσση (Ἑλληνικά-λατινικά) ἀναθηματική ἐπιγραφή τῆς Ἰδιας πλούσιας Ιταλικῆς, στήν δποία ἀποτυπώνονται ἀνάλογες εὐεργεσίες της πρός τήν πόλη, ἀποτελεῖ ἔνα διαφωτιστικό κείμενο ἀπό πολλές ἀπόψεις, κυρίως δμως ἐπειδή συνιστᾶ μιά ἀκόμη ἀσφαλῆ ἀφετηρία γιά τήν μελέτη τῆς ζωῆς τῶν πρώτων Ιταλικῶν στήν πόλη καὶ τῶν δεσμῶν πού ἀνέπτυξαν μέ τή νέα τους πατρίδα. Ἰδιαίτερη σημασία προσλαμβάνει, ὥστόσο, καὶ ἔξαιτίας τῆς γλωσσικῆς μορφῆς στήν δποία εἶναι συντεταγμένη: οἱ δίγλωσσες Ἰδιωτικές ἀναθηματικές ἐπιγραφές Ιταλικῶν τόσο στή Θεσσαλονίκη⁹ δσο καὶ στίς ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς

σου (βλ. δπ.π., III, 15) δέν παρέχουν καμία βάσιμη πληροφορία οέ δ, τι ἀφορᾶ τούς Ιταλικούς τῆς Θεσσαλονίκης, ἐφόσον δέν εἶναι σαφές δν τά πρόσωπα αὐτά είχαν ἐγκατασταθεῖ μόνιμα στήν πόλη βλ. ἡδη J. Hatzfeld (Σημ. 2), 57, σημ. 1.

7. Ἐκτός τῶν δύο δίγλωσσων ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Πόσιλλας μέ τίς ἐγκαταστάσεις τῶν Ιταλικῶν κατά τήν ρεπουμπλικανική ἐποχή συνδέεται μιά ἀκόμη δίγλωσση ἀναθηματική ἐπιγραφή τοῦ 1. αι. π.Χ. βλ. παρακάτω σημ. 31.

8. Ἐ. Τρακοσοπούλου, Ἀπό τήν κοινωνία τῆς Ἀρχαίας Θεσσαλονίκης, Ἀρχαία Μακεδονία V 1988, Θεσσαλονίκη 1994 τόμ. III, 1542: A Isi / Posilla Avia A(uli) f(ilis) / aedem reficiun(dam) / et pronaium faci / undum cur(avit) de suo // B Εἰσιδι / Πάσιλλα Ἄνια / Αὔλου θυγάτρο τὸν / ναὸν ἐπεσκεύασεν / καὶ τὸ προνάύον ἐπόησεν ἐκ τοῦ ἴδιου. Ἡ ἐπιγραφή βρέθηκε στό δυτικό νεκροταφεῖο τῆς πόλης.

9. Ἀπό τήν Θεσσαλονίκη μοῦ εἶναι γνωστές οἱ ἔξης δίγλωσσες ἀναθηματικές ἐπιγραφές: IG X 2 1, 380 (τοῦ 2. αι. μ.Χ.), 666 (τοῦ 2./3. αι. μ.Χ.) 723 (τοῦ 2./3. αι. μ.Χ.), 878 (τοῦ 1. αι. π.Χ.); Ἀρχ. Δελτ. 23, 1968, Χρονικ. 326 (= AE 1972, 563 πρβλ. Bull. épigr. 1970, 368); Ἀρχ. Δελτ. 24, 1969, Χρονικ. 300 (= AE 1982, 856); καὶ ή ἀναφερόμενη στήν προηγούμενη σημείωση ἐπιγραφή. Γιά τήν χρήση τῆς λατινικῆς

εἶναι σπάνιες καὶ, δοσ τουλάχιστον γνωρίζω, πρόκειται γιά τὴν πρώτη περί-
πτωση δπου τὸ ἵδιο πρόδσωπο συντάσσει δύο ἀναθήματα μέ διαφορετική σειρά
γλωσσῶν, προφανῶς ἐσκεμμένα, δπως ἀναλυτικά θά συζητηθεῖ παρακάτω
(βλ. σ. 112f.).¹⁰

* * *

Ἡ νέα ἐπιγραφή περισυνελέγη τυχαῖα στά Λουτρά Σέδες καὶ εἰδικότερα
στή θέση τοῦ οἰκοδομικοῦ συγχροτήματος τῶν ἰαματικῶν λουτρῶν τῆς περιό-
δου τῆς τουρκοχρατίας, τά δποια σώζονται ὡς σήμερα,¹¹ εἶναι δέ γραμμένη
πάνω στήν πρόσθια πλευρά ἐνός μπλόκ μαρμάρου.¹² Τό κείμενό της ἔχει ὡς
ἔξης (βλ. φωτ. ἀρ. 1):

Αὐτοκράτορι Καίσαρι θεοῦ υἱῶν
Σεβαστῶι καὶ Ἡρακλεῖ καὶ τῇ πόλει
Ἄνια Αὔλου θυγάτηρο Πόσιλλα τὸν
4 ναὸν καὶ τὰ θεῷμά και τὴν δεξαμενήν
και τὰς περεικειμένας στοάς τῶν ἕδατι ἐκ τοῦ ἵδιου

Imp • Caesari • Divi • f • Pont • Max
et Herculi et civitati Thessalonicensium
8 Avia A. F. Posilla • aedem • aquas piscinam • et
porticus circa piscinam *vacat* de suo

Τό δεξίωμα τοῦ pontifex maximus πού φέρει δ Αὔγουστος δείχνει δτι ἡ

στήν ἑπαρχία τῆς Μακεδονίας βλ. τελευταῖς A. Rizakis, Le grec face au latin. La paysage linguistique dans la péninsule balkanique sous l'empire, Comm. Hum. Litt 104, 1994, 381 κ.ἔξ. δπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

10. Γιά τή σειρά τῶν γλωσσῶν στής δίγλωσσες συνταγμένες στά λατινικά καὶ
ἔλληνικά ἐπιγραφές βλ. F. Zilken, De Inscriptionibus Latinis Graecis Bilinguis Quae-
stiones Selectae, Bonnæ 1909, 63 κ.ἔξ. (de ordine linguarum) καὶ V. Bassler, Die griechisch-
lateinisch bilinguen Inschriften, Prag 1934, 31 κ.ἔξ. καὶ J. Touloumako, Bilingue Weihs-
inschriften, (βλ. παρακάτω σ' αὐτόν τόν τόμο).

11. Γιά τά λουτρά αὐτά βλ. Γ. Βελένης καὶ δλλοι, Κτίρια ίστορικοῦ ἐνδιαφέ-
ροντος σέ ἰαματικές λουτρικές ἐγκαταστάσεις τοῦ βιορειοελαδικοῦ χώρου, 2. Συ-
νέδριο γιά τά Θερμομεταλλικά Νερά, Θεσσαλονίκη 1990, 484-500 ἴδιαίτερα 490-1.
Τόν καθ. κ. Γ. Βελένη πού ἐντόπισε τήν ἐπιγραφή καὶ μοῦ παρέσχε τήν πληροφορία
εύχαριστῶ καὶ ἀπό τή θέση αὐτή.

12. Ἡ ἐπιγραφή φυλάσσεται στό Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης μέ 'Αρ. Εύρε-
τηρίου 15167. Οι διαστάσεις τοῦ μπλόκ εἶναι 0,41 μ. ὑψος, 0,96 μ. πλάτος καὶ 0,23 μ.
πάχος. Τό ὑψος τῶν γραμμάτων κυμαίνεται μεταξύ 0,040 μ. καὶ 0,025 μ. Οι πρώτοι
στίχοι τόσο τοῦ ἔλληνικοῦ δσο καὶ τοῦ λατινικοῦ κειμένου, δπου ἀναφέρεται τό δνο-
μα τοῦ αὐτοκράτορα, εἶναι γραμμένοι μέ τά μεγαλύτερα γράμματα. Τά διάστιχα κυ-
μαίνονται ἀπό 0,015 μ. ἔως 0,010 μ. Μεταξύ τῶν δύο κειμένων παρεμβάλλεται κενός
χῶρος 0,030 μ. Τήν 'Ἐφορο τῆς ΙΣΤ' 'Ἐφορίας Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Αρχαι-
οτήτων κ. 'Ι. Βοκοτοπούλου (†) εύχαριστῶ γιά τήν δδεια δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς.

δραστηριότητα τῆς Πόσιλλας θά πρέπει νά χρονολογηθεῖ μεταξύ τοῦ 12 π.Χ. καὶ τοῦ 14 μ.Χ.¹³

“Οπως συμβαίνει καὶ μέ δλλες δίγλωσσες ἐπιγραφές οἱ τίτλοι καὶ τά ἀξιώματα τοῦ αὐτοκράτορα μεταγράφονται στό ἐλληνικό κείμενο πλήρως, ἐνῶ στό λατινικό ἀποδίδονται μέ συντομογραφίες. Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ παράλειψη τοῦ ἀξιώματος τοῦ *pontifex maximus* ἀπό τό ἐλληνικό κείμενο, γιά τό δποτο, ὡστόσο, μοῦ εἶναι δύσκολο νά βρῶ μιά ἀναγκαστική ἐρμηνεία. Μεταξύ τῶν διγλώσσων ἐπιγραφῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου ἀπό δλλες πόλεις ἐντοπίζονται τόσο παραδείγματα μέ τίν ἐλληνική ἀπόδοση ἀρχιερεὺς μέγιστος δσο καὶ παραδείγματα χωρὶς αὐτή, δπως συμβαίνει λ.χ. μέ δύο ἐπιγραφές ἀπό τίν “Ἐφεσο”.¹⁴ Οἱ διαφοροποιήσεις θά μποροῦσαν συνεπῆς νά δφείλονται στή σχολαστικότητα τοῦ συντάκτη τοῦ ἐκάστοτε κειμένου, πού πάντως δέν φαίνεται νά χαρακτηρίζει τή δική μας περίπτωση, ἀν κρίνουμε δπό τό δτι ἀκόμη καὶ στή λατινική ἔκδοχή παραλείπονται ἐπίσημοι τίτλοι καὶ ἀξιώματα τοῦ Αὐγούστου, δπως π.χ. *tribunus plebis* ή *imperator*.

Ἡ σημασία τοῦ νέου εὑρήματος ὡς πηγῆς γιά τήν ἴστορία τῆς οἰκογένειας τῶν Ανιι καὶ γενικότερα τῆς κοινότητας τῶν Ἰταλικῶν τῆς πόλης θά μας ἀπασχολήσουν παρακάτω. Προηγουμένως θά πρέπει νά συζητηθοῦν δύο

13. Βλ. D. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, Darmstadt 1990, 64.

14. Βλ. π.χ. *I. Ephesos*, 1522 (τοῦ 6/5 π.Χ.): *Imp. Caesar Divi f. Aug. cos. XII. tr pl. XVIII. pontifex / maximus ex reditu Dianae fanum et Augusteum muro / munierendum curavit C. Asinio [Gallo pro cos.], curatore / Sex Lartidio leg. / Αὐτοκράτωρ Καίσαρ Θεοῦ νίλος Σεβαστὸς ὑπάτος τό ιψ', δημαρχικῆς ἔξουσίας τό ιψ' // [έκ] τῶν ἱερῶν τῆς θεοῦ προσόδων τόν *vac* νεώ *vac* καὶ τό Σεβαστῆνοι τιχισθῆναι προενοήθη / ἐπί ἀνθυπάτου Γαῖου Ἀσινίου Γάλλου ἐπιμελείᾳ Σέξτου Λαρτιδίου πρεσβευτοῦ (ἀποκατάσταση τοῦ περιβόλου τοῦ Ἀρτεμισίου ἀπό τόν Αὔγουστο) καὶ D. Knibbe - M. Büyükkolancı, *JÖL I* 59, 1989, Hauptblatt, 43-5 = SEG 1989, 1210 (τοῦ 11-14 μ.Χ.): *Basilicam Dianae Ephesiae et Imp. Caesari divi f. / Augusto pontifici maximo tribunicia potestate XXX... / cos. XIII imp. XX patri patriae et Tiberio Caesari Augusti / f. tribunicia potestate ... cos. II imp. ... et civitati / Ephesiorum C. Sextilius P. f. Vot(uria) Pollio cum Ofillia A. f. / Cor(elia) Bassa uxore sua et C. Ofillio A. f. Cor(nelia) Proculo f. / suo ceterisque leibereis sueis d.s.p. faciendum curavit / Βασιλικὴν στοάν Ἀρτέμιδι Ἐφεσοῖ καὶ αὐτοκράτορι Καίσαρι Θεοῦ / νίλοι Σεβαστῷ ἀρχιερεῖ μεγίστῳ, δημαρχικῆς ἔξουσίας τό λ', ὑπάτῳ τό / ιγ', αὐτοκράτορι τό κ', πατρὶ πατρίδος καὶ Τιβερίῳ Καίσαρι Σεβαστοῦ νιλοί / κλπ. - Ο καθ. F. Gschnitzer, τόν δποτο εὐχαριστῶ γιά τήν πρότασή του, θεωρεῖ δτι ή αίτια γιά τήν παράλειψη τοῦ ἀξιώματος στή νέα ἐπιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης θά πρέπει νά ἀποδοθεῖ σέ τεχνικούς λόγους καὶ ειδικότερα σέ σφάλμα τοῦ χαράκτη δ ὅποιος γράφοντας τήν τελευταία συλλαβή τῆς λέξης Σεβαστῶι ἔξελαβε δτι ἔγραψε τήν τελευταία συλλαβή τῆς λέξης μεγίστῳ, μέ ἀποτέλεσμα νά παραλείψει τόν τίτλο ἀρχιερεὺς μέγιστος ποὺ ὑπῆρχε στό ἀρχικό κείμενο. Τά παράλληλα ἀπό τήν “Ἐφεσο δείχνουν, ὡστόσο, δτι ή παράλειψη τῶν τίτλων ή τῶν ἀξιωμάτων στίς διγλώσσες ἐπιγραφές θά πρέπει νά ἀποδοθεῖ σέ γενικότερους συνειδητούς λόγους.**

προβλήματα πού θέτουν τά δεδομένα τῆς ἐπιγραφῆς. Τό πρῶτο ἀφορᾶ τό εἶδος καὶ τή χρήση τῶν δαπανηρῶν κατασκευῶν της πλούσιας Ἰταλικῆς, τό δεύτερο τή στάση της ἀπέναντι στό Ἑλληνικό περιβάλλον καὶ τά κίνητρα τῶν δωρεῶν της. Ὁρισμένες περαιτέρω παρατηρήσεις πού προκύπτουν ἀπό τήν ἔρμηνα τοῦ εὐρήματος καὶ ἀφοροῦν τήν τοπική ἴστορία τῆς Θεσσαλονίκης, εἰδικότερα δέ τό πολυζητημένο πρόβλημα τῆς προέλευσης τοῦ δύναμιτος τῆς ἀρχαίας Θέρμης καὶ ἐκεῖνο τῶν δρίων τοῦ κυριαρχικοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης θά συζητηθοῦν σέ ἐπίμετρο στό τέλος τῆς ἐργασίας.

* * *

Σέ δ.τι ἀφορᾶ τό εἶδος τῶν οἰκοδομικῶν ἔργων πού χρηματοδότησε ἡ Πόσιλλα θά πρέπει ἔξαρχῆς νά διευχρινισθεῖ δτι αὐτά συνδέονταν μέ θερμές-Ιαματικές πηγές. Τοῦτο προκύπτει καταρχήν ἀπό τή λέξη θερμά ἡ δποία φέρει τήν παραπάνω σημασία (μόνη της ἡ ἀπό κοινοῦ μέ τίς λέξεις ὑδατα, λουτρά) σέ γραμματειακές καὶ ἐπιγραφικές μαρτυρίες. Ἔτσι λ.χ. τή χρησιμοποιοῦν δ Ἀριστοτέλης, δ Στράβων καὶ δ Πλούταρχος, δταν ἀναφέρονται στά Ιαματικά λουτρά τῆς Αἰδηψοῦ¹⁵ ἡ δ συντάκτης τῆς γνωστῆς ἐπιστολῆς πού ἀπέστειλε δ Ρωμαϊος αὐτοκράτωρ Ἀδριανός στήν Προύσα τῆς Βιθυνίας μεταξύ τοῦ 119-138 μ.Χ., γιά νά περιορισθοῦμε σέ δρισμένα μόνο παραδείγματα.¹⁶ Ἡ σημασία αὐτή ἐπιβεβαιώνεται, ἀλλωστε, καὶ ἀπό τή λατινική ἀπόδοση aquas, μέ τήν δποία δηλώνονται στή λατινική γραμματεία οί Ιαματικές πηγές.¹⁷

“Οτι τά ἀναφερόμενα στήν ἐπιγραφή κτίσματα συνδέονται μέ θερμές Ιαματικές πηγές προκύπτει ἐπίσης ἀπό τό δνομα τοῦ Ἡρακλῆ στόν δποῖο παράλληλα μέ τόν αὐτοχράτορα Αὔγουστο καὶ τήν πόλη τά ἀναθέτει ἡ Πόσιλλα. Τήν ἀνάθεση δικαιολογεῖ τό δτι δ Ἡρακλῆς ὑπῆρξε μεταξύ ἀλλων

15. Βλ. Ἀριστοτέλ., Μετεωρ. 336 α (διὸ καὶ τά θερμά τά περὶ τήν Αἰδηψόν ...): Στράβων, 9, 425 (κεῖται δὲ κατά Αἰδηψόν τῆς Εύβοιας, δπου τά θερμά τά Ἡρακλέους...) καὶ Πλούταρχος, Σύλλας, 26 (διαπλεύσας οὖν [sc. Σύλλας] εἰς Αἰδηψόν ἔχρητο τοῖς θερμοῖς ὑδασ...), πρβλ. τήν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τοῦ Διογενιανοῦ ἀπό τή Νεικομήδεια IG XII 9, 1240, δπου λέγεται ...παρήμην θερμοῖς λουτρώσασθαι Αἰδέψου.

16. Βλ. I. Prusa ad Olymptum, ἀρ. 4 πρβλ. τήν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τοῦ Ἐρμογένη ἀπό τήν Προύσα IG II/III² 10116 (= I. Prusa ad Olymptum σ. 66) τοῦ 2./3. αι. μ.Χ. στ. 3-4 (Π[ρ]εσβ[ι]τ[η]ρ[ι]δ[α] δέ πατρ[ι]ς / δη Νυμφ[α]ν[η]ν θερμά λορτρά χέει). Ως θερμά ὑδατα ἀναφέρονται ἐπίσης τά Ιαματικά ὑδατα της Παντάλιας στό γνωστό αίτημα τοῦ χωριοῦ τῶν Σκαπτόπαρων (Θράκη) πρός τόν Γορδιανό τόν Γ' τό 238 μ.Χ. βλ. τελευταῖα P. Hertmann, Hilferufe aus römischen Provinzen, Hamburg 1990 (Sitzung der Joachim Jungius-Gesellschaft d. Wiss. e.v. Hamburg, 9, 1990 Heft 4), 18, στ. 24 καὶ 51. Γιά μά χρήσιμη ἐπισκόπηση τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ γραπτῶν μαρτυριῶν πού ἀναφέρονται σέ Ιαματικές πηγές κατά τήν ἀρχαιότητα βλ. A. Krug, Heilkunst und Heilkult. Medizin in der Antike, München 1985, 172-187.

17. Βλ. TLL s.v. aquae 3 a (fontana).

προστάτης τῶν θερμῶν πηγῶν καὶ λουτρῶν, δπως συνάγεται λ.χ. ἀπό τις ίαματικές πηγές τῶν Θερμοπυλῶν ἡ τῆς Αἰδηψοῦ, γιά τίς δποῖες μάλιστα δ Στράβων χρησιμοποιεῖ τήν ἔκφραση τὰ θερμά τὰ Ἡρακλέους.¹⁸ Στόν ἵδιο θεό θά πρέπει νά είχε ἀφιερώσει ἡ ἀναθέτοια καὶ τόν ναό πού ἔχτισε στό χῶρο τῶν πηγῶν. Ἀσαφές εἶναι, ώστόσο, ὅν ἐπρόκειτο γιά ἔνα ναό ἢ γιά ἔνα παρεκκλήσι, δπως μᾶς ἐπιτρέπουν νά ὑποθέσουμε δρισμένες γραμματειακές μαρτυρίες τῶν δρων ναός καὶ aedes ἀντίστοιχα.¹⁹

"Οσον ἀφορᾶ τὴν χρήση τῶν ἐπιμέρους κτισμάτων πού ἀναθέτει ἡ Πόσιλλα εἶναι δύσκολο νά καταλήξει κανείς σέ βέβαια συμπεράσματα, ἐφόσον δέν διαθέτουμε ἀρχαιολογικά κατάλοιπα γιά τήν ταύτισή τους, θά μποροῦσαν δῆμος νά διατυπωθοῦν δρισμένες υποθέσεις. Ἔτσι λ.χ. τό γεγονός δτι ἡ λέξη δεξαμενή χρησιμοποιεῖται ἀπό συγγραφεῖς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς μέ τήν ἔννοια τοῦ λουτήρα (τῆς πισίνας) ίαματικῶν λουτρῶν, καθιστᾶ πιθανότερη τήν ἀποψη δτι ἐδῶ ἔχουμε νά κάνονυμε μέ μία πισίνα (*calida piscina*) παρά μέ μία κιστέρνα. Τό κτίσμα θά μποροῦσε μέ τήν ἔννοια αὐτή νά παραλληλισθεῖ πρός τίς κολυμβήθρες πού ἔχτισε δ Ἡρώδης δ Ἀττικός στίς ίαματικές πηγές τῶν Θερμοπυλῶν.²⁰ Μιά τέτοια ἐρμηνεία ἔνισχυε ἐξάλλου τό δτι ἡ δεξαμενή ἀποτελοῦσε ἀναπόσταστο οίκοδομικό σύνολο μέ τίς ἀναφερόμενες στήν ἐπιγραφή στοές, δπως σαφῶς προκούπτει ἀπό τήν ἔκφραση ...[ά]ις περει-[κειμέν]ας²¹ στοάς τῶι ὕδατι ἰδιαίτερα δέ τήν λατινική ἀπόδοσή της *porticus circa piscinam*. Γιά τόν λόγο αὐτό εἶναι προτιμότερο νά ὑποτεθεῖ δτι αὐτές οι τελευταῖες χρησιμοποιοῦνταν γιά τήν ἀναψυχή καὶ ἔκονύραιση τῶν λουομένων παρά γιά ἄλλους λόγους, λ.χ. τήν στέγαση καταστημάτων, δπως μαθαίνουμε δτι συνέβαινε μέ τίς στοές πού ἔχτισε σέ ἴδιοκτητο ἀγρόκτημα, γειτονικό μέ τά δημόσια λουτρά τῆς γενέτειράς του, δ Δίων Χρυσόστομος.²²

18. Βλ. Ἡρόδοτος, 8, 176, 3 γιά τίς Θερμοπύλες, δπου ἀναφέρεται βωμός τοῦ Ἡρακλῆ, καὶ Στράβων, 9, 425 γιά τήν Αἰδηψό. Γιά δλλες μαρτυρίες πού ἀποδεικνύουν τή σύνδεση τῆς λατρείας τοῦ Ἡρακλῆ μέ θερμές-ίαματικές πηγές βλ. Th. Corsten, *I. Apartheid (Bithynien) und Phylai* (ΙΚ, 32), 138-140, 151-2 καὶ J. H. Croon, Hot Springs and Healing Gods, *Mnemosyne* 20, 1967, 225-245, δπου ἔχετάζονται παράλληλα οι λόγοι τῆς δψιμης σύνδεσης τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ μέ θερμές-ίαματικές πηγές.

19. Βλ. ἀντίστοιχα *LSJ*⁹ s.v. καὶ *TLL* s.v.

20. Γιά τήν δρολογία καὶ τίς σχετικές μαρτυρίες βλ. τελευταῖα I. Nielsen, *Thermae et Balnea. The Architectural and Cultural History of Roman Public Baths*, Århus 1990, 155 s.v. *piscina*. Γιά τήν ενεργεσία τοῦ Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ βλ. Φιλόστρατος, *Βίοι Σοφιστῶν* 2, 1, 5 σ. 59, 30-32 Κ πρβλ. W. Ameling, *Herodes Atticus*, Hildesheim 1983 τόμ. I, 90.

21. Γιά τή συμπλήρωση βλ. *IGR* III, 364: ...τὸν ναὸν καὶ τὰ ἀγάλματα, σὺν τοῖς περικειμέναις στοαῖς καὶ ἐργαστηρίοις καὶ [παντὶ κόσμῳ καθιερώσαντες ἀνέθηκαν] ἀπό τήν Λυκία τοῦ 2. al. μ.Χ.

22. Βλ. Δίων Χρυσόστομος, 46, 9: ...δτι νὴ Δία τὰς στοάς ἐπὶ τῶν θερμῶν

Θά μπορούσαμε βέβαια νά ἀναρωτηθοῦμε περαιτέρω ἢν τά παραπάνω κτίσματα, πού προφανῶς βρίσκονταν μέσα σέ ἰδιόκτητο κτῆμα τῆς πλούσιας Ἰταλικῆς (βλ. παρακάτω) ἀποτελοῦσαν τόν κύριο πυρῆνα εύρυτερων ἐγκαταστάσεων οἱ δοποῖες εἶχαν ἀνεγερθεῖ στό κτῆμα αὐτό. Ἐνα τέτοιο ἔργωτημα ὑποβάλλει κυρίως τό γεγονός δτι κτίσματα δπως ἡ δεξαμενή (piscina) ἢ οἱ στοές (porticus) εἶναι χαρακτηριστικά ἀθλητικῶν ἐγκαταστάσεων γνωστῶν μέ τόν δρο campus. Οἱ ἐγκαταστάσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους πού δχι σπάνια ἰδρύονταν ἢ δργανώνονταν ἀπό ἰδιατες σέ ἐλεύθερα οἰκόπεδα ἐντός ἢ ἐκτός τῶν τειχῶν μιᾶς πόλης μαρτυροῦνται, ἀπό δσο γνωρίζω, μόνο σέ πόλεις τις Ἰταλίας καὶ τῆς Δύσης ἥδη ἀπό τήν ὑστερη δεπομπτλικανική ἐποχή.²³ Ἐντούτοις τό δτι στήν σχολιαζόμενη ἐπιγραφή δέν γίνεται ωητά λόγος γιά campus, δπως σέ δλα τά σχετικά λατινικά ἐπιγραφικά κείμενα, περιορίζει κατά πολύ τήν πιθανότητα ἡ οίκογένεια τῶν Avii νά δργάνωσε καὶ νά χάρισε στήν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης ἔνα campus παρόμοιο μέ αὐτά πού γνωρίζουμε ἀπό τίς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Δύσης.²⁴

*φύκοδόμητα καὶ ἐργαστήρια· τοῦτο γάρ ἐστιν δ φασιν ἔνιοι ἀδικεῖσθαι ὑπ' ἐμοῦ τὴν πόλιν. καὶ τίνα πώποτε ἡ ἴμεις ἢ ἄλλος τις ἀνθρώπων ἐμέμψατο ἐν ἀγρῷ αὐτοῦ οἰκίαν οἰκοδομοῦντα; ...καίτοι πέντε μυριάδων ἐώνημαι τὸ χωρίον, τῷ παντὶ πλείονος τιμῆς τῆς ἀξίας. Τά καταστήματα αὐτά εἶναι προφανές δτι ἐκμεταλλευόταν δ Ἰδιος δ Δίων, γεγονός πού προκάλεσε καὶ τίς ἀντιδράσεις τῶν συμπατριωτῶν του βλ. C. P. Jones, *The Roman World of Dio Chrysostom*, Cambridge Massachusetts 1978, 7.*

23. Γιά τίς σχετικές ἐπιγραφικές καὶ ἀρχαιολογικές μαρτυρίες βλ. ἐνδεικτικά τίς ἐργασίες τῶν H. Devijver - F. van Wontghem, «Der 'campus' der römischen Städte in Italien und im Westen», *ZPE* 54, 1984, 195-206, «Neue Belege zum 'campus' der römischen Städte in Italien und im Westen», *ZPE* 60, 1985, 147-158 καὶ τελευταῖα «The 'campus' in the urban organisation of Africa and Sardinia: two examples Carthage and Carales», *L'Africa romana. Atti del X convegno di studio Oristano*, 11- 13 dicembre 1992, 1035-1060.

24. Μέ ἀνάλογες ἐγκαταστάσεις θά ἦταν ἐπίσης παρακινδυνευμένο νά συνδεθεῖ τό τοπωνύμιο τῆς Θεσσαλονίκης «Κάμπος» πού παραδίδεται προφορικά ἥδη ἀπό τόν 19. αι., ἐφόσον ἡ ἐρμηνεία του εἶναι προβληματική. Σύμφωνα μέ δρισμένους ἐρευνητές ἡ λέξη δήλωνε ἀπλῶς τά πεδινά τμήματα τῆς πόλης κατ' ἀντιδιαστολή προφανῶς πρός τήν "Ανω πόλη βλ. π.χ. Δ. Δημητριάδη, *Τοπογραφία τῆς Θεσσαλονίκης κατά τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας 1430-1912*, Θεσσαλονίκη 1983, 17 Ἰδιαίτερα σημ. 22. 'Αντίθετα δ Γ. Θεοχαρίδης, 'Ο ναός τῶν Ἀσωμάτων καὶ ἡ Rotonda τοῦ 'Αγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης', *Ἐλληνικά* 13, 1954, 26-7 καὶ *Μακεδονικά* 15, 1975, 376 θεωρεῖ δτι δ «Κάμπος» ἦταν συνοικία γύρω ἀπό τήν Rotónτα στό δνομα τῆς δποίας ὑποκρύπτεται ἡ ἀνάμνηση ἐνός campus martius, δηλ. ἐνός πεδίου στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ἐκτός τῶν τειχῶν τῆς πόλης, καὶ δτι στή θέση του κτίσθητε ἀργότερα τό Γαλεριανό συγκρότημα γεγονός που προκάλεσε τήν μετατόπιση τού ἀνατολικού τείχους τῆς Θεσσαλονίκης. Τήν ἀποψή του Θεοχαρίδη προεκτείνει τελευταῖα δ M. Vitti, *Tό πολεοδομικό σχέδιο τῆς Ἀρχαίας Θεσσαλονίκης καὶ ἡ ἔξελιξή του*, ἀδημ. Διδ. διατρ. Θεσσαλονίκη 1990, 48 ὑποθέτοντας δτι αὐτή ἡ ἐδαφική ἔκταση δρισθετήθηκε κατά

Οι άναφερόμενες στή νέα έπιγραφή εύεργεσίες τῆς Πόσιλλας καθώς και ἔκεινες τῆς ἐπισκευῆς και ἐπέκτασης τοῦ ναοῦ τῆς Ἰσιδος γιά τίς δόποις κάνει λόγο ή δλλη ἥδη δημοσιευμένη ἀναθηματική ἐπιγραφή τῆς πλούσιας Ἰταλικῆς (βλ. παραπάνω) θέτουν τό πρόβλημα τῆς στάσης της ἀπέναντι στό ἐλληνικό περιβάλλον και τῶν κινήτρων πού τήν ἀθησαν, προκειμένου νά προφεῖ σέ αὐτές τίς δωρεές. Ἡ θεραπευτική χρήση τῶν ἱαματικῶν λουτρῶν ἀφενός και ἡ σημασία τοῦ ναοῦ τῆς Ἰσιδος γιά τήν Θεσσαλονίκη²⁵ ἀφετέρου ἀφήνουν ἀσφαλῶς νά διαφανεῖ τό ἐνδιαφέρον της πρόσ τήν πόλη και τούς πολίτες της και μέ τήν ἔννοια αὐτή ἡ συμπεριφορά τῆς Πόσιλλας θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ἀνάλογη πρόσ τήν συμπεριφορά δλλων Ἰταλικῶν πού στά χρόνια τοῦ Αύγουστου συνέβαλαν μέ τόν πλούτο τους στήν ἀνοικοδόμηση και τόν ἔξαραϊσμό τῶν πόλεων, δπου ἡταν μόνιμα ἐγκατεστημένοι. Τέτοιες λ.χ. είναι οἱ περιπτώσεις τῶν Ρωμαίων τῆς Μεσσήνης, πού μεταξύ τῶν ἑταν 15 π.Χ. και 14 μ.Χ. προσέφεραν διάφορα σημαντικά χρηματικά ποσά γιά τήν ἐπισκευή δημοσίων κτηρίων,²⁶ η τοῦ L. Vaccius L. f. Labeo πού τήν Ἰδια περίπου ἐποχή (2 π.Χ.-14 μ.Χ.) κατασκεύασε στήν μικρασιατική Κύμη ἔνα βαλανεῖο γιά τούς νέους τῆς πόλης, παραχώρησε ἔνα κτῆμα γιά τή συντήρησή του και ἐπισκεύασε τό γυμνάσιό της.²⁷ Ἡ πιό ἐντυπωσιακή περίπτωση είναι ἀσφαλῶς ἐκείνη τῆς οἰκογένειας τῶν Sextiliī στήν Ἐφεσο, πιθανόν μεταναστῶν ἀπό τή Δῆλο, πού μεταξύ τοῦ 11 και τοῦ 14 μ.Χ. κατασκεύασαν ἔνα ὑδραγωγεῖο και τήν περίφημη βασιλική στοά στή βόρεια πλευρά τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλης.²⁸

Θά μπορούσε βέβαια νά ἀναρωτηθεῖ κανείς ἀν οἱ εὔεργεσίες τῆς Πόσιλλας δέν ἀποτελούσαν ἀπλᾶ και μόνο ἔκφραση τοῦ προσωπικοῦ της ἐνδιαφέροντος πρόσ τήν πόλη, ἀλλά παράλληλα ἀπέβλεπαν στό νά μετριάσουν τίς ἀρνητικές ἐντυπώσεις πού προκάλεσαν στήν τοπική κοινωνία τῆς Θεσσαλονίκης ἐνδεχόμενες συγκρούσεις τῆς οἰκογένειας τῶν Avii μέ δρισμένους κύ-

τίν παραμονή τοῦ στρατοῦ τοῦ Πομπηίου στή Θεσσαλονίκη. Τήν ἐρμηνεία τοῦ Θεοχαρίδη θεωρεῖ ἀμφίβολη μεταξύ τῶν δλλων δ J.-H. Spieser, *Thessalonique et ses monuments du IVe au VIe siècle. Contributions à l' étude d'une ville paléochrétienne*, Paris 1984, 53 σημ. 155, κυρίως ἐπειδή προύποθετει μετατόπιση τῆς γραμμῆς τοῦ τείχους.

25. Βλ. F. Dunand, *Le culte d'Isis dans le bassin oriental de la Méditerranée*, Brill 1973, 52 κ.ἔξ. δπου οἱ σχετικές μαρτυρίες.

26. Βλ. L. Migeotte, «Réparation de monuments publics à Messène au temps d'Auguste», *BCH* 109, 1985, 605.

27. Βλ. I. Kyme, 19.

28. Στίς σχετικές δίγλωσσες ἐπιγραφές δηλώνεται δτι τά μνημειώδη ἔργα ἀφειδώνονταν στήν προστάτιδα θεά τῆς Ἐφέσου, τήν Ἀρτεμη, τόν Αύγουστο και τόν δῆμο τῶν Ἐφεσίων. Τή δράση τῆς οἰκογένειας τήν ἐποχή αὐτή μαρτυροῦν οἱ ἔξης ἐπιγραφές: *I. Ephesos*, 402, 404-7, 3092 και *SEG* 1989, 1210 (= D. Knibbe - M. Büyükkolancı, *JÖAI* 59, 1989, Haupblatt, 43-5).

κλους της ἡ ἀκόμη καὶ τίς ἀρχές τῆς πόλης. Ἀπό ἐπιστολές καὶ λόγους τοῦ Κικέρωνα γνωρίζουμε δτι στά τέλη τῆς ρεπουμπλικανικῆς ἐποχῆς σέ πόλεις τῆς M. Ἀσίας σημειώθηκαν πράγματα ἐντάσεις μεταξύ Ἰταλικῶν καὶ μεμονωμένων κατοίκων ἡ τῶν ἀρχῶν τους, ἐπειδὴ οἱ Ἰταλικοί ἐπέμεναν νά κατασχουν ὑποθηκευμένα κτήματα τῶν τελευταίων λόγω ἀδυναμίας τους νά τούς ἐπιστρέψουν ὑψηλότοκα δάνεια πού τούς είχαν χορηγήσει.²⁹ Ὡτι μεταξύ τῶν Ἰταλικῶν τῆς Θεσσαλονίκης θά πρέπει νά συμπεριλαμβάνονταν καὶ πρόσωπα πού ἀσκούσαν τραπεζιτικές καὶ χρηματοδοτικές δραστηριότητες είναι μία εύλογη ὑπόθεση λόγω τοῦ ἐμπορικοῦ χαρακτῆρα τῆς πόλης καὶ ἔχει ἥδη διατυπωθεῖ γιά τά μέλη τῆς οίκογένειας τῶν Aprustii, τούς δποίους μάλιστα δ M. Rostovtzeff συνέκρινε πρός τούς διαφόρους τραπεζίτες πού ἔδρασαν στήν νότια Ἑλλάδα κατά τήν ὑστερη ρεπουμπλικανική ἐποχή, δηλ. τούς Cloatii (Γύθειο τῆς Λακωνίας) καὶ τούς Ausidii Bassi (Ἀθήνα, Δῆλος καὶ Τῆνος).³⁰ Ὡστόσο μέ τά στοιχεῖα πού μᾶς παρέχουν τά δύο νέα ἐπιγραφικά εύρήματα δέν μπορεῖ νά συναχθεῖ ἀν καὶ σέ ποιό βαθμό δ ἀναμφίβολα σημαντικός πλούτος τῆς Πόσιλλας³¹ καὶ κατ' ἐπέκταση τῆς οίκογένειας τῶν Avii προέκυψε τουλάχιστον ἐν μέρει ἀπό τέτοιου είδους ἐπαγγελματικές δραστηριότητες, πολύ περισσότερο μάλιστα πού τίποτε δέν ἀποκλείει τό μοναδικό γνωστό ἀκίνητό της, δηλ. τό κτῆμα μέ τίς ιαματικές πηγές πού δωρίζει στήν πόλη, νά ἀποκτήθηκε μέ κανονική ἀγορά, χάρη στό προνόμιο τῆς ἐγκτήσεως γῆς πού θά είχε παραχωρήσει στήν οίκογένεια ἡ πόλη, δπως συμβαίνει ἀλλωστε καὶ ἀλλοῦ.³²

“Οπως καὶ ἀν ἔχει πάντως τό πρᾶγμα τά αἰσθήματα πού ἀνέπτυξε ἡ

29. Βλ. ἐνδεικτικά T. R. S. Broughton, «Roman Landholding in Asia Minor», *TAPhA* 65 (1934), 210 κ.ξ. καὶ τελευταία R. Bernhardt, *Polis und römische Herrschaft in der späten Republik* (149-31 v.Chr.), Berlin - N. York, 196. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ δτι δρισμένες ἀπό τίς πόλεις αὐτές ἦσαν *civitates liberae*, δπως ἡ Θεσσαλονίκη (βλ. J. Touratsoglou [Σημ. 5], 6 σημ. 10 μέ τήν παλαιότερη βιβλιογραφία), γεγονός πού δημιουργοῦσε ἐμπλοκές, λόγω τῶν ίδιαίτερων προνομίων τῶν πόλεων αὐτῶν, καὶ ἐπεμβάσεις τῶν ἀνθυπάτων.

30. Βλ. *The Social and Economic History of Hellenistic World II*, Oxford 1953², 764.

31. “Οτι δ πλούτος αὐτός πού ἀβίαστα συνάγεται ἀπό τίς ἀναφερόμενες εὐεργεσίες ἀνήκε στήν Πόσιλλα προκύπτει ἀπό τήν ἐκφραση ἐκ τοῦ ίδου πού ἀπαντᾶ καὶ στίς δύο ἀναθηματικές ἐπιγραφές της. Τά νομικά προβλήματα πού συνδέονται μέ τή φράση αὐτή είναι γνωστά γιά νά συζητιθοῦν ἐδῶ ἐκ νέου βλ. σχετικά R. van Bremen, «Women and Wealth», στόν συλλογικό τόμο A. Cameron - A. Kuhrt, *Images of Women in Antiquity*, London - Camberra 1983, 230. Γιά τήν οίκοδομική δραστηριότητα γυναικῶν σέ ἀλλες πόλεις τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δπως λ.χ. τήν Ἔφεσο βλ. G. M. Rogers, *The Constructions of Women at Ephesus*, ZPE 90, 1992, 215 κ.ξ.

32. Βλ. ἐνδεικτικά J. Hatzfeld (Σημ. 2), 299 κ.ξ. καὶ τελευταία R. Bernhardt (Σημ. 25) 264.

Πόσιλλα μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἀπέναντι στό ἐλληνικό περιβάλλον της φαίνεται δτι κάθε δλλο παρά ἔχθρικά ἡσαν. Τή διαπίστωση αύτή ἐπιτρέπει ἔμμεσα καὶ ἡ μελέτη τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῶν δίγλωσσων ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν της. Ἐντύπωση προκαλεῖ εἰδικότερα ἡ ἀλλαγή στή σειρά τῶν γλωσσῶν στίς δοποῖς εἶναι συνταγμένες: ἀντίθετα δηλ. πρός τήν ἐπιγραφή τή σχετιζόμενη μέ τίς εὐεργεσίες πρός τόν ναό τῆς Ἰσιδος, στή νέα τό ἐλληνικό κείμενο προηγεῖται τοῦ λατινικοῦ. Τοῦτο συνιστᾶ μιά ἀπόκλιση, ἐφόσον οἱ Ἰταλικοί προτάσσουν κατά κανόνα στίς δίγλωσσες ἐπιγραφές τους τήν λατινική τῆς ἐλληνικῆς.³³ Ἡ ἐπιλογή αύτή, πού ἀσφαλῶς δέν μπορεῖ νά εἶναι τυχαία, θά πρέπει νά ἔξηγηθεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀναθέτοιας νά ἐκφράσει ἔτσι σαφέστερα τούς ἰδιαίτερους συναισθηματικούς δεσμούς πού είληξε ἀναπτύξει μέ τήν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης ὑστερα ἀπό μακροχρόνια παραμονή. Μέ τήν ἔννοια αύτή εἶναι πιθανόν δτι ἡ ἐπιγραφή πού ἀφορᾶ τίς εὐεργεσίες πρός τόν ναό τῆς Ἰσιδος προέρχεται ἀπό μιά ἐποχή παλαιότερη ἐκείνης τῆς νέας ἐπιγραφῆς.³⁴

Οἱ δύο ἀναθηματικές ἐπιγραφές τῆς Πόσιλλας, μολονότι ἀφήνουν ἀνοικτά δρισμένα προβλήματα πού ἀφοροῦν τίς πρωτόμοτερες φάσεις τῆς οἰκογενειακῆς ἴστορίας τῶν Ανιι τῆς Θεσσαλονίκης, δπως ἐκεῖνα τῆς προέλευσης³⁵

33. Βλ. σημ. 9. Σέ δτι ἀφορᾶ τή Θεσσαλονίκη ἡ μοναδική δλλη δίγλωσση ἐπιγραφή, δπου τό ἐλληνικό κείμενο προηγεῖται τοῦ λατινικοῦ, εἶναι, δσο γνωρίζω, ἡ ἐπιτύμβια στήλη Ἀρχ. Δελτ. 1968 Χρονικά B 2, 326 (Γάιε Ποπλλιε χαῖρε / καὶ σύ πολλά τις ποτ' ελ / C · Popili· salve · et · tu · quisque · es). Τό σχῆμα τῶν γραμμάτων καθώς ἐπίσης καὶ ἡ ἀπονοσία τοῦ ἐπωνυμίου ἀπό τό δνομα τοῦ νεκροῦ (γιά τό θέμα αύτό βλ. J. Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki 1965, 19 καὶ τοῦ Ἰδιου, «On the Chronology of the Cognomen in the Republican Period», *Actes du Colloque international sur l'onomastique latine*, Paris 1977, 63-70) ἐπιτρέπουν τή χρονολόγησή τῆς στόν 1. αι. π.Χ. καὶ πάντως πρίν ἀπό τήν αὐγούσταια περίοδο. Τό δνομα γένους Ποπλλιος μαρτυρεῖται στή Θεσσαλονίκη τόν 1. αι. μ.Χ., βλ. *IG X 2* 1, 68, 87 καὶ *SEG* 36, 644 (= I. Βοκοτοπούλου κ.ἄ., Ὁδηγός ἔκθεσης Θεσσαλονίκης ἀπό τά προϊστορικά μέχρι τά χριστιανικά χρόνια, Ἀθήνα 1986, ἀρ. 144 πρβλ. *Bull. épigr.* 1988, 846), πού χρονολογεῖται ἀπό μέν τούς ἐκδότες τοῦ δδηγοῦ στόν 1. αι. π.Χ. ἀπό δέ τόν ἐκδότη τοῦ *SEG* H. Pleket μᾶλλον στόν 2. αι. μ.Χ.

34. Ἔτσι θά μποροῦσε ἐνδεχομένως νά ἐρμηνευθεῖ τό γεγονός δτι στήν σχετιζόμενη μέ τόν ναό τῆς Ἰσιδος ἐπιγραφή ἡ Πόσιλλα δέν αισθάνεται τήν ἀνάγκη νά δηλώσει τή νομιμοφρούσύνη τῆς πρός τόν Αὔγουστο: μέ δλλα λόγια δηλ. δέν ἀποκλείεται ἡ ἐπιγραφή αύτή νά προέρχεται ἀπό τά πρῶτα χρόνια τῆς κυριαρχίας τοῦ Αὔγουστου καὶ πάντως πρίν ἀπό τό 10 π.Χ. πού εἶναι ἡ περίοδος κατά τήν δοιά δ τελευταῖος ἀκολούθησε ἔχθρική ἔναντι τῆς λατρείας τῶν αἰγυπτιακῶν θεοτήτων πολιτική βλ. σχετικά P. Lambrechts, *Augustus en de Egyptische Godsdienst*, Brussel 1956.

35. Τό γεγονός δτι τό δνομα γένους *Avius* ἀπαντᾶ μεταξύ τῶν Ἰταλικῶν τῆς Δήλου (βλ. ἐπ. σημείωση) ἀφενός καὶ ἡ πιθανή ὑπόθεση δτι ἔνα μέρος τῶν Ἰταλικῶν πού ἐγκαταστάθηκαν στή Θεσσαλονίκη προερχόταν ἀπό τήν μεγάλη Ἰταλική κοινότητα τοῦ νησιοῦ μετά τήν καταστροφή του στά μέσα τοῦ 1. αι. π.Χ. ἀφετέρου (βλ. Ριζάκης

ἡ τῶν σχέσεών τους μέ δὲ λλούς διμώνυμους Ἰταλικούς ἀπό τὴν ἐληνόφωνη Ἀνατολή,³⁶ ἐντούτοις χάρῃ στὶς νέες πληροφορίες τους γιά τὸν πλοῦτο τῆς Πόσιλλας καὶ τὴ σχέση τῆς μὲ τὴν πόλη μᾶς ἐπιτρέπουν νά ἀντιληφθοῦμε καλύτερα τὴν ἴστορία τῆς οἰκογένειας στοὺς ἐπόμενους αἰώνες. Οἱ Avii τῶν νεότερων γενεῶν ἐνσωματώνονται πλήρως στὴ ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης, δπου μάλιστα σέ δρισμένες περιπτώσεις χάρῃ στὸ κοινωνικὸ τους κύρος πού ἀπορρέει ἀπό τὸν πλοῦτο τους καταλαμβάνουν ὑπατα δξιώματα. Τοῦτο συμβαίνει λ.χ. μέ τὸν Aulus Avius Sabinus, Ἰωας ἀνεψιό τῆς Πόσιλλας ἀπό κάποιον ἀδελφό της, δ δποῖος σέ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή πού θά πρέπει νά ἐπαναχρονολογηθεῖ μεταξύ τῶν ἑτῶν 35-39 μ.Χ. ἐμφανίζεται ὡς πολιτάρχης.³⁷ Τό δλλο γνωστό μέλος τῆς οἰκογένειας πού ζεῖ τὸν ἰδιο αἰώνα κάποιος Aulus Avius Laetus συμμετέχει ὡς μύστης σέ ἔνα θρησκευτικὸ σύλλογο τῆς δημοφιλοῦς μεταξύ τῶν Μακεδόνων λατρείας τοῦ θεοῦ (Διός) Ὑψίστου³⁸. Στήν

[Σημ. 6], 518, δ δποῖος, ὡστόσο, δέν συμπεριλαμβάνει τὸ δνομα Avius στὰ gentilicia πού εἶναι κοινά στὴ Δῆλο καὶ τὴ Θεσσαλονίκη), καθιστοῦν πιθανή τὴν ὑπόθεση δι τοῦ οι Avii τῆς πόλης θά μτροῦνται ἀπό τὴ Δῆλο, ἐφόσον μάλιστα οἱ ἐπιγραφές τῆς Πόσιλλας χρονολογοῦνται τὴν ἐποχή τοῦ Αὐγούστου. Μέ τά πενιχρά στοιχεῖα πού διαθέτουμε δέν μπορεῖ, ὡστόσο, νά ἀποκλεισθεῖ τελείως ἡ προέλευσή τους ἀπό κάποια δλλη πόλη τῆς ἐλληνόφωνης Ἀνατολῆς ἡ ἀπευθείας ἀπό τὴ Δύση.

36. Στὶς ἐπιγραφές τῆς Πύδνας (Μ. Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ ἐν μνημείοις σωζομένοις, Ἀθήνα 1896, δρ. 162) καὶ τῶν φθιωτικῶν Θηβῶν (SEG 28, 529 τοῦ 1. αι. μ.Χ.), πού ἀναφέρει ἡ Τρακοσοπούλου (Σημ. 8), 1543, σημ. 20 θά πρέπει νά προστεθοῦν οἱ ἔξις δλλες ἐπιγραφικές μαρτυρίες γιά Ἰταλικούς πού ἔφεραν τὸ δνομα Avius καὶ ἦταν ἐγκατεστημένοι σέ πόλεις τῆς Ἀνατολῆς: M.- Th. Couillioud, *Les monuments funéraires de Rhénée*, Paris 1974, 181, δρ. 371 (πρβλ. J. Hatzfeld, BCH 36, 1912, 20), ἀχρονολόγητη ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπό τὴ Ρήνεια: IG II², 4512 (πρβλ. SEG 23, 127) ἀπό τὴν Ἀττικὴ τῶν μέσων τοῦ 2. αι. μ.Χ. καὶ I. Parion, 5 τοῦ 1. αι. μ.Χ., δν κρίνονται ἀπό τὴν παρουσία σέ αὐτήν κάποιου Λ. Φλάβιου. Στήν τελευταία, μία ἀνάθεση τῶν μελῶν ἐνός συλλόγου ψαράδων, ἀπαντᾶ δ μεγαλύτερος ἀριθμός (6) Avii ποὺ μοῦ εἶναι γνωστός ἀπό τὴν Ἀνατολή. Γιά τὸ δνομα γενικά βλ. H. Solin - O. Salomies, *Repertorium nominum gentilicium et cognominum Latinorum*, Hidelberg 1988, 30 καὶ γιά τὴ διάδοσή του στὴ Δύση βλ. A. Mócsy, *Nomenclator*, Budapest 1983, 38. Μέ τά διαθέσιμα στοιχεῖα εἶναι ἀδύνατο νά καταλήξουμε σέ δποιαδήποτε ὑπόθεση γιά τὴ σχέση τῶν παραπάνω Avii ἡ κάποιων ἀπό αὐτούς μέ τὸν ἐμπλεκόμενο στὴν διαβόητη ὑπόθεση τοῦ Faberius τραπέζιτη Avius πού ἀναφέρει δ Κικέρων στὴν ἐπιστολή Ad Atticum XII 5a τοῦ 45 π.Χ. Γιά τὸ πρόσωπο αὐτό βλ. D. R. Shakleton-Bailey, *Letters to Cicero*, 1966 τόμ. V, 347 μέ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία.

37. βλ. IG X 2 1, 126 στ. 3· γιά τὴν ἐπαναχρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς βλ. J. Touratsoglou (Σημ. 5), 10 σημ. 41 πρβλ. SEG 38, 691. Συγγένεια (ἄγνωστη ποιά δκορβῶς) ἀνάμεσα στήν Πόσιλλα καὶ τὸν Αὔλο Αουίο Σαβεῖνο εἰλεῖ ὑποθέσει ηδη ἡ πρώτη ἐκδότρια τῆς σχετικῆς μέ τὴν Ἱσιδα ἐπιγραφῆς βλ. Τρακοσοπούλου (Σημ. 8), 1544.

38. βλ. τοὺς καταλόγους IG X 2 1, 68-9 στ. 47 καὶ 37 πού σύμφωνα μέ τὸν Edson χρονολογοῦνται τὸν 1. αι. μ.Χ. καὶ πάντως μετά τὸ 69 μ.Χ. “Οτι τὰ δύο αὐτά πρόσωπα

ιδια οίκογένεια θά πρέπει έπισης νά άνήκουν και δλλα πρόσωπα πού άναφέρονται σέ έπιγραφές τοῦ 2. και 3. αι. μ.Χ. Τοῦτο ισχύει λ.χ. γιά κάποια Πώλλα Ἀυία, πού ἀφιερώνει ἔνα ἀνάθημα στήν Ἰσιδα τόν 2. αι. μ.Χ.³⁹ ή γιά κάποια Ἀυία Τερτία πού μαζί μέ τόν σύζυγό της Αἴλιο Τελεσφόρο κατασκευάζουν τόν 2./3. αι. μ.Χ. ἐν ζωὴ ἐπιτάφιο μνημεῖο γιά τή νεκρή τους κόρη Εὐχάριον και τούς έαυτούς τους.⁴⁰ Μέ τήν οίκογένεια ἐνδέχεται έπισης νά συνδέονται κάποιος Μ. Ἀούιος Πριμιγένης, πού ἀναφέρεται στή σαρκοφάγο τῆς συζύγου του Φλαβίας Διηγήσεως (2. αι. μ.Χ.),⁴¹ και κάποιος Λ. Ἀούιος πάτρων τριῶν ἀπελευθέρων, τοῦ Θύρσου, τοῦ Ζωσίμου και τῆς Σαλβίας, πού μᾶς είναι γνωστοί ἀπό μία δίγλωσση (λατινικά-έλληνικά) ἐπιτάφια ἐπιγραφή τοῦ 2. αι. μ.Χ.⁴² Τήν ἐπιβίωση τῆς οίκογένειας ώς και τίς ἀρχές τοῦ 3. αι. μ.Χ. ἐπιτρέπουν τέλος νά συμπεράνουμε ἐμμέσως ή ὑψηλή κοινωνική θέση και τό πρώτο δνομα γένους πού φέρει κάποιος Ἀούιος Αὐρήλιος Κλαυδιανός δ νεότερος, Ιερέυς και ἀγωνοθέτης τοῦ θεοῦ Φούλβου τό 206 μ.Χ.· είναι πιθανόν ἔνας ἀπό τούς γονεῖς ή προγόνους του νά ἦλθε σέ ἐπιγαμία μέ κάποια οίκογένεια ντόπιων Θεσσαλονικέων πού πήραν τή ωμαϊκή πολιτεία (Αὐρήλιοι) πρίν ἀπό τό 212 μ.Χ.⁴³

Τό παράδειγμα τῆς οίκογενειακῆς Ιστορίας τῶν Ανιι, οι δποίοι μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἐνσωματώθηκαν στήν τοπική ἀριστοκρατία και τή ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης, είναι τυπικό γιά πολλές δλλες οίκογένειες Ἰταλικῶν ἐγκατεστημένων σέ πόλεις τῆς έλληνικῆς Ἀνατολῆς.⁴⁴ Στήν ἀναθηματική ἐπιγραφή γιά τήν δποία κάναμε λόγο παραπάνω και στήν δποία ἐμφανίζεται ώς πολιτάρχης δ Αύλος Ἀούιος Σαβεΐνος, ἀναφέρονται νά κατέχουν τό ἶδιο ἀξίωμα δύο διάδημα Ἰταλικοῦ: Ὁ Γάϊος Ἀγιλλήτος Ποτείτος, πού σέ δλλη ἐπιγραφή ἀναφέρεται ώς ταμίας τῆς πόλης, και δ Σωσίπατρος, γιός τοῦ Λούκιου Πόν-

δηκαν πρόγματι στήν οίκογένεια προκύπτει τόσο ἀπό τό *praenomen* Aulus δσο και ἀπό τό λατινικό *cognomen* πού φέρουν. Γιά τήν λατρεία τοῦ Διός Ὅψιστου στήν Μακεδονία και τίς σχετικές μαρτυρίες βλ. τελευταῖα Π. Χρυσοστόμου, «Η λατρεία τοῦ Διός Ὅψιστου στήν Ἐδεσσα», *Η Ἐδεσσα και ἡ περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός, Πρακτικά Α' Πανελλήνιου ἐπιστημ. συμποσίου* (4-6 Δεκ. 1992), *Ἐδεσσα* 1995, 99-110 δπου και ή παλαιότερη βιβλιογραφία.

39. *IG X 2 1, 101.*

40. *IG X 2 1, 813.*

41. *IG X 2 1, 615.*

42. *IG X 2 1, 723.*

43. *IG X 2 1, 236.*

44. Γιά τή βαθμαία ἐνσωμάτωση τῶν Ἰταλικῶν στή ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης βλ. Ἀ. Ριζάκης (Σημ. 6), 522 κ.ξ.: γιά τό ἶδιο φαινόμενο σέ δλλες έλληνικές πόλεις τῆς Ἀνατολῆς βλ. J. Hatzfeld (Σημ. 2), 300 κ.ξ., και τελευταῖα M. Errington, *Aspects of the Roman Acculturation in the East under the Republic, Alte Geschichte und Wissenschaftsgeschichte Festschrift für K. Christ*, Darmstadt 1988, 140 κ.ξ.

τιου Σεκούνδου καὶ τῆς Ἑλληνίδας Κλεοπάτρας.⁴⁵

Ἐπίμετρο: ἡ προέλευση τοῦ δόνόματος τῆς ἀρχαίας Θέρμης καὶ τὰ νοτιοανατολικά δρια τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης

Ἐκτός ἀπό τή γενικότερη σημασία της γιά τήν Ἰταλική κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης ἡ νέα ἐπιγραφή παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τήν τοπική Ιστορία της. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ὑπαρξή θερμῶν ἴαματικῶν πηγῶν στό τερριτορίον τῆς πόλης καὶ ὁ τόπος εὑρεσης τῆς νέας ἐπιγραφῆς θέτουν δύο σχετικά προβλήματα. Τό πρώτο εἶναι τό πολυσυζητημένο πρόβλημα τῆς προέλευσης τοῦ δόνόματος τῆς ἀρχαίας Θέρμης, ἡ δοπία ὑπῆρξε τό σημαντικότερο πόλισμα τῆς περιοχῆς πρίν ἀπό τήν ἰδρυση τῆς Θεσσαλονίκης. Θά ἦταν περιττό νά ἐπαναλάμψουμε ἐδῶ in extenso τή σχετική συζήτηση πού χρονολογεῖται ἥδη ἀπό τόν περασμένο αἰῶνα.⁴⁶ Τό νέο εὑρημα ἀποδεικνύει δτι οἱ ἐνδοιασμοί πού διατυπώθηκαν στή νεότερη ἔρευνα γιά τόν συσχετισμό τοῦ δόνόματός της μέ θερμές πηγές, τόν δοπίο είχε προτείνει ἥδη δ Μαργαρίτης Δήμιτσας,⁴⁷ εἶναι ἀβάσιμοι καὶ θά πρέπει νά ἐγκαταλειφθούν. Τόν συσχετισμό είχαν ἀρνηθεὶ ἐπίμονα μεταξύ τῶν ἄλλων οἱ Charles Edson καὶ Γεώργιος Μπακαλάκης, δ πρώτος, ἐπειδή τήν ἐποχή του δέν διέθετε δοπιαδήποτε μαρ-

45. Βλ. *IG X 2 1*, 126 στ. 5-6 καὶ 1-3 ἀντίστοιχα. Βλ. ἐπίσης *IG X 2 1*, 1 133 στ. 14-15 δπου δ Γ. Ἀγίλληιος Ποτετίος ἐμφανίζεται ὡς ταμίας τῆς πόλης. Ὡς ἐπιχειρημα ὑπέρ τῆς ἀποψῆς δτι ἡ προϊμότερη μαρτυρία γιά τήν παρουσία τῆς οίκογένειας τῶν Agilleij στή Θεσσαλονίκη εἶναι τό ἀνάθημα *IG X 2 1*, 98 (τοῦ 1. αι. π.Χ. ἡ τοῦ 1. αι. μ.Χ. κατά τόν Edson) κάποιου Μάρφου Αγελλήιου στήν "Ισιδό πού ὑποστηρίζει δ Α. Ριζάκης (Σημ. 6) 515, σημ. 12, δ δοπίος δικαιολογημένα χρονολογεῖ τήν ἐπιγραφή στόν 1. αι. π.Χ., ἐπειδή τό πρόσωπο αὐτό δέν φέρει cognomen, μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεὶ καὶ ή γραφή Μάρφου τῆς δοπίας τά δψιμότερα παραδείγματα πού μοῦ εἶναι γνωστά δέν εἶναι μεταγενέστερα τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ρεπομπικανικῆς ἐποχῆς: γιά ἔνα τελευταίο παράδειγμα ἀπό τήν Μακεδονία μέ τή σχετική βιβλιογραφία βλ. *BCH* 118, 1994, 216 καὶ σημ. 5.

46. Μιά ἐπισκόπηση, ἀσφαλῶς δχι ἔξαντλητική, τῶν ἀπόψεων γιά τό πρόβλημα τοῦ δόνόματος τῆς Θέρμης δίνει δ M. Vickers, «*Therme and Thessaloniki*» στόν τιμητικό τόμο *Studies in honor of Ch. Edson*, Thessaloniki 1981, 237-8. Γιά τίς κατά καιρούς διατυπωθεῖσες θεωρίες σχετικά μέ τή θέση τῆς ἀρχαίας Θέρμης (ἥτοι σημερινή Θέρμη, Μικρό Καραμπουρνού, "Ανω Τούμπα καὶ κέντρο τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης) βλ., ἐκτός ἀπό τήν προαναφερθεῖσα ἐργασία τοῦ M. Vickers, F. Papazoglou (Σημ. 2), 190-196 καὶ τελευταία M. Τιβέριος, «'Από τά ἀπομεινάρια ἐνός ἱερού περί τόν Θερμαϊον κόλπον», στόν τιμητικό τόμο *Mnēmē Δ. Λαζαρίδη. Πόλις καὶ Χώρα στήν Ἀρχαία Μακεδονία καὶ Θράκη*, Θεσσαλονίκη 1990, 77-81.

47. Βλ. M. Δήμιτσας, 'Αθήναιον 1879, 71 πού εἶκασε τήν ὑπαρξή τους ἀπό τίς θερμές ίαματικές πηγές τῆς ἐποχῆς του στά Λοντρά Σέδες. Τό σιμπέρασμα αὐτό λογίζει καὶ γιά τήν περόνττωση πού θά δεχόταν κανείς δτι ἡ ἐπιγραφή μεταφέρθηκε ἀπό ἄλλον.

τυρία γιά υπαρξή θερμῶν πηγῶν στή σημερινή Θέρμη (Σέδες) κατά τήν ἀρχαιότητα,⁴⁸ δεύτερος, ἐπειδὴ ἐπιπλέον ηθελε νά συνδέσει τό δνομια τῆς πόλης μέ τόν ἀπεικονιζόμενο σέ ένα (χαμένο σήμερα) ἀνάγλυφο δαίμονα, τοῦ δποίου ὑπέθετε ἀφενός δτι τό δνομα ήταν Θερμαῖος καί ἀφετέρου δτι ή λατρεία ἐνσωματώθηκε στή λατρεία τοῦ Διονύσου, πού ήταν δημιοφιλής στή Θεσσαλονίκη.⁴⁹

Ἄξιζει στό σημεῖο αὐτό νά ἐπισημανθεῖ δτι τόν συσχετισμό τοῦ ὄντοματος τῆς ἀρχαίας Θέρμης μέ θερμές λαματικές πηγές καί μάλιστα τήν υπαρξή τους στήν εύρυτερη περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης, μέ τίς ἐπιβαλλόμενες ἐπιφυλάξεις λόγω τῆς ἀποσπασματικῆς κατάστασης μέ τήν δποία διεσώθη ή σχετική μαρτυρία, είχε υποθέσει καί δ L. Robert στηριζόμενος στή φράση ὄντάτων εἰς θεραπείαν] ἐνός ἐπιγραφικοῦ θραύσματος.⁵⁰ Ἐπειδὴ ή ἐνδιαφέρουσα αὐτή ἐπιγραφή κατά περίεργο τρόπο παρέμεινε ἔκτός τοῦ εօρπου τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπαναδημοσιεύουμε ἐδῶ τό κείμενό της μέ τίς συμπληρώσεις τοῦ Robert καί μικρές μόνο βελτιώσεις πού ἐπέτρεψε ή αὐτοψία τῆς πέτρας (φωτ. ἀρ. 2).⁵¹

48. B. Ch. Edson, «Notes on the Thracian phoros», *CPh* 52, 1947, 101-2. Ἀντίθετα ἀπό δ, τι δέχεται δ τελευταῖος ή φράση ...καὶ τοῦ τῶν θερμῶν ὄντάτων οἶκου καθελών... βυζαντινοῦ κειμένου τοῦ 7. al. ἀναφέρεται σέ βαλανεῖο τῆς πόλης βλ. M. Vickers, «Sirmium or Thessaloniki?», *BZ* 67, 1974, 343 σημ. 26a.

49. B. Γ. Μπακαλάκης, «Θερμαῖος», Ἀρχ. Ἑφ. 1953-4, 221-9 καί τοῦ ἔδιου, «Therme - Thessalonike», *Antike Kunst*, Beiheft 1, 1963, 31 πρβλ. κριτική τοῦ Vickers (Σημ. 42), 237. - Ἀντίθετα πρός τό πρόβλημα τῆς προέλευσης τοῦ ὄντοματος, ήταν ἡταν ὑπερβολικό νά δεχθοῦμε δτι τό νέο εὑρημα ἐπιλύει τό πρόβλημα τῆς θέσης τῆς ἀρχαίας Θέρμης. Ἡ σύνδεση αὐτή είναι συνήθης στήν έρευνα, ἀλλά ή υπαρξή θερμῶν πηγῶν στά Λουτρά Σέδες δέν σημαίνει ὑποχρεωτικά καί ταύτιση τῆς θέσης τους ή τῆς παρακείμενης Θέρμης (Σέδες) μέ τήν ἀρχαία Θέρμη. Τό ἀποφασιστικό ἐπιχειρήμα πού θά πρέπει νά βάρουν γιά τήν ἐπιλογή τοῦ ὄντοματός της στήν ἀρχαιότητα ήταν προφανώς δτι οι πηγές βρίσκονταν μέσα στό κυριαρχικό της ἔδαφος. Τίποτε δέν ἀποκλείει ὡστόσο δτι οι πηγές αὐτές ἀπείχαν κάποια χιλιόμετρα ἀπό τό ἀστικό της κέντρο. Τό πού ἔκειτο αὐτό τό τελευταῖο είναι ένα δλο ἀνεξάρτητο πρόβλημα πού, κατά τή γνώμη μου, κακῶς ἔχει συνδεθεῖ μέ ἔκεινο τῆς προέλευσης τοῦ ὄντοματος τῆς ἀρχαίας Θέρμης.

50. L. Robert (Σημ. 5), 220 κ.ἔξ., δ δποίος τήν είχε δεῖ στό παλαιό Μουσεῖο τῆς πόλης τό 1932.

51. Ἡ ἐπιγραφή φυλάσσεται στό σημερινό Μουσεῖο τῆς πόλης μέ ἀρ. εύρ. 6663. Τά μέτρα της ἔχουν ώς ἔξης: μέγιστο ὑψος 0,20 μ., μέγιστο πλάτος 0,21 μ., πάχος 0,10 μ.. τό ὑψος τῶν γραμμάτων είναι 0,016 μ. καί τά διάστιχα 0,011 μ. Στό εύρετηριο τοῦ Μουσείου δέν ἀναφέρεται κανένα στοιχεῖο γιά τήν προέλευσή της. - Ἐνδιαφέρουσα είναι ή ἀποψη τοῦ ἀνώνυμου συντάκτη τοῦ εύρετηριον δτι τό ἀπόσπασμα αὐτό συνανήκε μέ τά δημοσιευμένα ώς *IG X 2 1, 14* (τιμητικό ψήφισμα τοῦ 133 μ.Χ.) ὑπ. ἀρ. 2225, 2341 καί 2341B ἀποσπάσματα τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης, χωρίς δμως νά συναρμόζει μέ αυτά. Ἡ δμοιότητα τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων σέ δλα τά παραπάνω

----- μῆσας τοῦ -----
 ----- ν ὑδάτων εἰς θεραπείαν] -----
 ----- ως πλουσίαν ἐπεισα[γ-] -----
 ----- τικεν διατελεῖ -----
 5 ----- [ἀφέ?]λιαν τῶν π[ολιτῶν?] -----
 ----- τόπον -----
 ----- τῶν -----

Στ. 1. ἵνα Robert· στ. 2 θεραπείαν] Robert· στ. 5 [ἀφέ?]λιαν, π[ολιτῶν?] Robert· στ. 3 ὡς Robert· στ. 7 τῶν ego.

Τό δεύτερο —τοπογραφικῆς φύσης— πρόβλημα πού θέτει ἡ νέα ἐπιγραφή ἀφορᾶ τό νοτιοανατολικό δριο τῆς χώρας τῆς Θεσσαλονίκης.⁵² Προηγουμένως ἀπαιτεῖται, ώστόσο, νά διευκρινισθεῖ ἀν ἡ νέα ἐπιγραφή βρέθηκε *in situ* στή θέση τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος τῶν Ιαματικῶν λουτρῶν τοῦ σημερινοῦ Σέδες ἢ ἀν μεταφέρθηκε ἐκεῖ ἀπό δλλοῦ. Τό μεγάλο βάρος τῆς πέτρας καὶ ἡ ἀπουσία δποιασδήποτε ἔνδειξης γιά δεύτερη χρήση θά μποροῦσαν νά θεωρηθοῦν ὡς Ισχυρές ἔνδειξεις, δέν καθιστοῦν δμως ἀπό μόνες τους ὑποχρεωτική τήν ἀποψη δτι ἡ νέα ἐπιγραφή βρέθηκε *in situ* ἢ στήν ἐγγύς περιοχή. Πολύ περισσότερο ὑπέρ τῆς ἀποψης αὐτῆς συνηγορεῖ, κατά τή γνώμη μου, τό δτι στήν περιοχή εὑρεσής της τόσο κατά τήν τουρκοκρατία δσο καὶ σήμερα ὑπάρχοιν θερμές Ιαματικές πηγές. Συνεπῶς ἀν δεχόμασταν εὑρεσή της κατά χώραν, μέ δεδομένο δτι ἡ ἀφιέρωση τῆς Πόσιλλας γίνεται τῇ πόλει / civitati Thessalonicensium, ἡ ὑπό συζήτηση ἐπιγραφή θά συνιστοῦσε τήν πρώτη, ἀπό δσο γνωρίζω, μαρτυρία δτι τό νοτιοανατολικό δκρο τοῦ territorium τῆς Θεσσαλονίκης ἔφθανε τουλάχιστον ὡς καὶ τά σημερινά Λουτρά Σέδες ἢ τήν γειτονική περιοχή, δηλ. περίπου σέ ἀπόσταση 15 χιλ. ἀπό τό κέντρο τῆς σημερινής Θεσσαλονίκης. Τό συμπέρασμα αύτό θά συνεπαγόταν μέ τή σειρά του μία δκόμη ἀμφισβήτηση τῆς πληροφορίας τοῦ Πλίνιου τοῦ πρεσβυτέρου (IV, 36) δτι τίς μέρες του ἡ Θέρμη ὑπῆρξε ἀνεξάρτητη πόλη, πληροφορία τῆς δποίας ἢ ἀνακρίβεια είληε ἥδη ἐλεγχθεῖ μέ διαφορετική ἐπιχειρηματολογία ἀπό τήν προηγούμενη ἔρευνα.⁵³

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Π. Νίγδελης

ἀποσπάσματα καὶ χαρακτηριστικές λέξεις τοῦ ἀποσπάσματος ἀρ. 6663 πού προσιδιάζουν σέ ἔνα ψήφισμα, δπως λ.χ. ἡ μετοχή σέ -ῆσας καὶ τό ρῆμα διατελεῖ καθιστοῦν τήν ἐλκυστική αύτή ὑπόθεση δεκτική περαιτέρω ἔρευνας.

52. Γιά τή χώρα τῆς Θεσσαλονίκης βλ. τελευταῖα Δ. Παπακωνσταντίνου-Διαμαντούρου, «Χώρα τῆς Θεσσαλονίκης, μιά προσπάθεια δριοθέτησης», στόν τιμητικό τόμο *Mνήμη Δ. Λαζαρίδη* (βλ. σημ. 46), Θεσσαλονίκη 1990, 99-107 δπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

53. Βλ. π.χ. F. Papazoglou (Σημ. 2), 194.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ITALIKERFAMILIE DER AULI AVII AUS THESSALONIKE UND EINE NEUE BILINGUE WEIHINSCHRIFT DER AVIA POSILLA

Es handelt sich um die Erstveröffentlichung und den historischen Kommentar einer bilinguen (griechisch-lateinischen) Weihinschrift, die in der Gegend von Loutra Sedes, 15 km südöstlich des heutigen Stadtzentrums von Thessalonike, gefunden wurde.

In der Inschrift werden heiße Quellen (*τὰ θερμὰ / aquae*), ein Tempel (*ναός / aedes*), ein Wasserbecken (*δεξαμενή / piscina*) sowie das Wasserbecken umgebende Säulenhallen (*στοά / porticus*) als Weihgeschenke der reichen Italikerin Avia A. f. Posilla für den Kaiser Augustus, die Stadt Thessalonike und Herakles aufgeführt. Die gleiche Italikerin ist uns aus einer kürzlich veröffentlichten, ebenfalls bilinguen (lateinisch-griechischen) Weihinschrift bekannt (*'Αρχαία Μακεδονία* V, 1542), die Reparaturarbeiten an dem bedeutenden Isistempel in Thessalonike und die Errichtung des Pronaos desselben zum Inhalt hat.

Der Verfasser des Artikels datiert die neu gefundene Inschrift aufgrund des Titels *pontifex maximus* des Augustus in die Zeit zwischen 12 v. Chr. und 14 n. Chr. und erörtert die möglichen Gründe für das Fehlen dieses Titels in der griechischen Version. Im folgenden interpretiert er die Nutzung der in der Inschrift erwähnten Bauwerke, wobei er einerseits von dem Begriff *θερμά*, den er als heiße Heilquellen versteht, und andererseits von der Tatsache ausgeht, daß die Bauten ausser dem Kaiser und der Stadt, auch Herakles geweiht waren, der u.a. auch als Gott der Heilquellen verehrt wurde. Aus diesen Gründen sowie unter Berücksichtigung der in der Inschrift erwähnten Säulenhallen hält der Verfasser die Nutzung des Beckens als Schwimmbecken für wahrscheinlich.

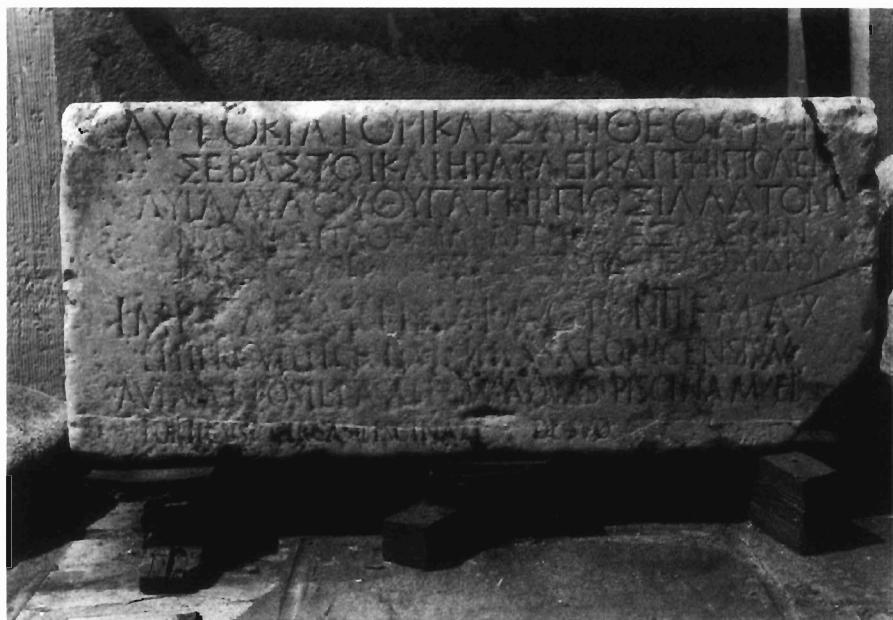
Desweiteren werden ähnliche Schenkungen aus anderen griechischen Städten erwähnt, durch die Italiker zum Aufbau und zur Verschönerung ihrer neuen Heimat beitrugen. Dann werden die möglichen Beweggründe der Schenkungen der Posilla und ihre Einstellung ihrer griechischen Umgebung gegenüber besprochen. Nach Meinung des Verfassers kann die wechselnde Reihenfolge der Sprachen in den beiden Inschriften zur Klärung des zuletzt genannten Problems herangezogen werden, da es sich s. W. um einen

Präzedenzfall handelt. Dieser Wechsel, zweifellos eine Abweichung von der Regel, wird als Ausdruck der besonderen Bindung der Posilla an die Stadt Thessalonike erklärt, die auf ihren langjährigen Aufenthalt dort zurückzuführen ist. Das würde bedeuten, daß die neugefundene Inschrift jünger ist als die Isistempel-Inschrift.

Zum Schluß wird die Geschichte der übrigen bekannten Mitglieder der Familie der Avii anhand der einschlägigen Inschriften bis zum Anfang des 3. Jhdts n. Chr. verfolgt, aus denen die gesellschaftliche Integration dieser reichen Familie in das Leben der Stadt hervorgeht.

Im Anhang werden zwei topographische Probleme besprochen, mit denen uns die neue Inschrift konfrontiert. Das erste bezieht sich auf die vieldiskutierte Frage nach der Herkunft des Namens des antiken Therme, der bedeutendsten Stadt der Gegend vor der Gründung Thessalonikes. Der Verfasser vertritt die Ansicht, daß der Name der Stadt tatsächlich auf die Existenz von heißen Quellen, wie den in der Inschrift erwähnten, zurückzuführen ist, trotz der Einwände, die in der älteren Forschung gegen eine derartige Auslegung erhoben wurden.

Das zweite Problem betrifft die südöstliche Grenze des Territoriums von Thessalonike. Nach Meinung des Verfassers spricht vor allem die seit der Türkenherrschaft belegte Existenz von heißen Quellen am Fundort der Inschrift dafür, daß sie *in situ* oder jedenfalls in der näheren Umgebung ihres ursprünglichen Aufstellungsorts gefunden wurde. Das würde bedeuten, daß uns mit der Inschrift ein erster Beleg dafür vorliegt, daß sich die südostliche Grenze des Territoriums von Thessalonike bis in die Gegend von Loutra Sedes erstreckte.

Π. Νίγδελης, εἰκ. 1.: Ἡ οἰκογένεια τῶν Ἰταλικῶν Auli Avii στή Θεσσαλονίκη. (S. 51).

Π. Νίγδελης, εἰκ. 2.: Ἔπιμετρο: Ἡ προέλευση τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχαίας Θέρμης. (S. 63).